

GENELCİ SOSYAL HİZMETİN DOĞUŞUNU HAZIRLAYAN ETMENLER

Fatih ŞAHİN *

GİRİŞ

Son yıllarda sosyal hizmet literatüründe genelci sosyal hizmet uygulama modeli üzerinde yoğunlaşan pek çok bilimsel çalışmaya rastlanmaktadır. H.Ü. Sosyal Hizmetler Yüksekokulu yeniden yapılanma çabaları çerçevesinde eğitim modeli olarak “Genelci Sosyal Hizmet” modeline yönelmiştir. Bu geçiş süreci içerisinde, dünyada genelci yaklaşıma yönelimi hazırlayan etmenleri anlamaya ilişkin ihtiyaç giderek artmaktadır.

Bu yazıda genelci sosyal hizmetin doğuşunu hazırlayan etmenler literatür ve yazarın görüşleri ışığında irdelenmeye çalışılmaktadır.

Bu amaçla, bu çalışmada ilk olarak genelci sosyal yaklaşımın tarihsel gelişimini incelemek yerinde olacaktır.

GENELCİ YAKLAŞIMIN TARİHSEL GELİŞİMİ

1925 yılındaki Milford Konferansı genelci (generalist) ve uzmanlaşmaya (specialist) dayanan uygulama yaklaşımları açısından önemli bir noktadadır. Sosyal hizmette mesleki gelişimin ilk dönemlerinde kişisel çalışma yönteminin uygulama alanına aktarılması sosyal hizmet uygulaması için temel olarak görülmekteydi. Bu ele alış ile birlikte, uygulama alanlarına göre uzmanlaşma kendini kabul ettirmiştir. Bu uygulama alanları, aile refahı, çocuk refahı, tıbbi sosyal hizmet, psikiyatrik sosyal hizmet ve okul sosyal hizmeti idi. Sosyal hizmet eğitimi, bu gelişime paralel olarak varolan uygulama alanları çerçevesinde müfredat programlarını organize etmiştir. Böylece uzmanlaşma kavramı, belirli alanlarda çalışan sosyal hizmet uzmanları ile bağlantılı kılınmıştır. (Johnson, Kuder ve Wellons, 1992; Connaway ve Gentry, 1988; Sheafor ve Landon, 1987).

1940 ve 1950’li yıllarda ise uygulama alanlarındaki odaklaşma, mesleğin yöntemleri çerçevesinde gelişmiştir. Yöntem yaklaşımı gelişimine paralel olarak, sosyal hizmet uygulama ve eğitiminde temel yapı olarak kişisel çalışma, grup çalışması, toplum örgütlenmesi, yönetim ve araştırmadan yararlanmıştır. Farklılaşmayı yaratan faktör, uygulama yöntemleri olarak belirlediğinden, yöntemlere göre uzmanlaşma ortak bir felsefe, kapsamlı bir bilgi gövdesi ve paylaşılan etiğe ihtiyaç duymuştur (Leighninger, 1980).

* Dr. H.Ü. Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Öğretim Görevlisi.

Toplumsal ihtiyaçlar ve birey-çevre etkileşimine ilişkin bilinçliliğin arttığı 1960 ve 1970’li yıllarda, sosyal hizmet uygulama ve eğitiminde “sistem” yaklaşımı olarak tanımlanan yaklaşım gündeme gelmiştir (Pincus ve Minahan, 1973). Sosyal problemler, müracaatçının psikolojik özelliklerinden ziyade müracaatçı ile çevresi arasındaki bio-psiko-sosyal etkileşime atfedilmiştir (Hartman, 1983; Leighninger, 1980). Genelci terimi, uygulandığı alan ya da kullanılan yöntem bakılmaksızın tüm sosyal hizmet uygulamalarının ortaklıklarını belirtmektedir. Sosyal Hizmet Eğitim Konseyi, sosyal hizmet programlarına genelci yaklaşımı uyarlamış ve yüksek lisans sosyal hizmet öğrencilerini ise, geliştirilmiş genelci (advanced generalist) yaklaşıma teşvik etmiştir.

Literatürde geniş yer tutan genelci yaklaşımın sosyal hizmet için neden önemli olduğunu kavramak son derece önemlidir. Bu nedenle, genelci sosyal hizmet uygulama modelini irdeleyebilmek için, öncelikle, modelin çerçevesini oluşturan bütün olan sosyal hizmeti temel özellikleri açısından irdelemek gereklidir.

SOSYAL HİZMET ve TEMEL ÖZELLİKLERİ

Woody Allen, (Macht ve Quam, 1986: 4) sosyal hizmet derslerinde öğretilenleri şu şekilde belirtmektedir:

“Alanda çalışmak isteyen bir sosyal hizmet uzmanı için tasarlanmış bir kursta (course) konular şunlardır: sokak çeteleri nasıl basketbol takımına dönüştürülür, basketbol takımları nasıl sokak çetelerine dönüştürülür? Genç suçluluğunu önlemenin aracı olarak oyun sahaları, ayrımcılık, parçalanmış aile, size bisiklet zinciri ile vurulursa ne yapmanız gerekir?”

Woody Allen’ın bu ironik betimlemesi, temelde, hem sosyal hizmetin misyonu olarak görülen konuların genişliğini hem de muğlak yapısından dolayı sosyal hizmetin özünden ne biçimde saptırılabilceğini göstermesi bakımından son derece ilginçtir.

Pincus ve Minahan (1973:9)’a göre, sosyal hizmet uygulamasının odağı, insanlar ve kaynak sistemler arasındaki etkileşim ve bağlantılar ile birey ve sistemlerin işlevselliğinde karşı karşıya kalınan sorunlardır. Onlara göre, sosyal hizmet;

“İnsanların, yaşam amaçlarını, stres ile başetmelerini, özlem ve değerlerini gerçekleştirme becerilerini etkileyen insan ve çevresi arasındaki etkileşimle ilgilidir. Sosyal hizmetin amacı, bu yüzden, 1.insanların problem çözme ve başetme kapasitelerini geliştirme, 2. insanlara, kaynak, hizmet ve şanslar tanıyan sistemler ile insanlar arasında bağlantı kurmak 3. bu

sistemlerin etkili ve insancıl çalışmasını geliştirmek ve 4. sosyal politikanın geliştirilmesine ve ilerletilmesine katkı vermek” olarak ifade edilebilir.”

Bartlett (1970:116) ise sosyal hizmetin odağını, insanların başa çıkma aktivitesi ile çevreden gelen istemler arasındaki ilişki olarak tanımladığı sosyal işlevsellik olarak görmektedir. Bu tanımlama ile ilgi, insan ve çevresi arasındaki alış veriş yolu ile ne olduğu üzerine çekilmektedir. Böylelikle birey-durum, birey-çevre mutlaka birlikte ele alınması gereken kavramlara dönüşmektedir.

Bartlett ile fikir birliği içerisinde olan Gordon sosyal hizmetin temel odağını, yine birey ve çevresi olarak kavramsallaştırılabilecek, karmaşık yaşam durumları içerisindeki bireyler olarak görmektedir (Kut, 1988).

Tüm bu tanımlamalar incelendiğinde, sosyal hizmetin amacının, insanların yaşam içinde sosyal rollerini yerine getirmeleri ve karşılaştıkları sorunlar ile başedebilmeleri için yeteneklerini geliştirmek, insan ihtiyaçlarını yeterli ölçüde karşılanmasına olanak veren çevresel imkânları artırmak olduğu görülmektedir. Sosyal hizmetin mesleki etkinliğinin odağı, bireyin sosyal işlevselliği ve çevresi ile olan etkileşimi çerçevesinde değişme ajanlığıdır. Sosyal hizmet en temelde, sosyal işlevselliği aksaklığa uğratan bireysel ve/veya toplumsal sorun ve ihtiyaçlar ile bireysel ve toplumsal özelliklerin etkileşiminden doğan sorun ve ihtiyaçlar ile uğraşır. Bu anlamda, sosyal hizmetin temel amacının bireylerin tedavisi mi yoksa sosyal koşulların iyileştirilmesi mi olduğu tartışması sosyal hizmetin ilk gelişim dönemlerinden bugüne uzanan bir tartışma süregelmektedir.

Sosyal hizmetin uygulama modeli olarak genelci yaklaşımın neden ortaya çıktığı tartışmasına geçmeden önce, genelci sosyal hizmeti temel özellikleri çerçevesinde ele almak önemli bir konu olarak karşımıza gelmektedir.

GENELCİ SOSYAL HİZMETİN TEMEL ÖZELLİKLERİ

Uygulama modellerinin temel amacı, temsil ettiği bütünü yaşam içinde en iyi biçimde gerçekleştirmektir. Sosyal hizmet uygulamasının genelci modeli de, tüm diğer modeller gibi, bu amaca hizmet etmektedir.

Müracaatçı sistemlerinin yaşamları son derece karmaşık değişkenler ile çevrelenmiştir. Pek çok değişken yaşamda bir araya gelerek insanın sosyal işlevselliğinde kesintilere, aksaklıklara yol açabilmektedir. Bu durum, yaşam içinde pek çok farklı sorun ve ihtiyacı olan müracaatçı sistemleri ile sosyal hizmetin ilgisini profesyonel düzeyde kurmuştur. Sosyal hizmetin tarihi incelendiğinde, geçmişte, sosyal hizmet uygulamacılarının bir uygulama alanı ya da tek yöntemde yetiştirildikleri göze çarpmaktadır. Esasen, bu durum, karmaşık yaşam

durumları içinde olan insanların ihtiyaç ve sorunları ile ilgilenen bir meslek ve disiplin olan sosyal hizmetin özü ile tutarlı gözükmemektedir. Bununla birlikte, mesleki gelişimin belirli bir döneminde bu durum önemli ölçüde yer bulmuştur.

Sosyal hizmet uygulamasında **genelci yaklaşımın dört temel dayanağı** vardır. Birincisi, **insan davranışı** kaçınılmaz olarak **sosyal ve fiziksel çevre ile ilişkilidir**. İnsan ve çevresi arasındaki bu bağlantıya dayalı olarak müracaatçı sistemlerinin fonksiyonelliğini geliştirme çabaları, sistemin (insanın) bizzat kendisini değiştirmeyi, onun çevresi ile etkileşiminde değişiklikler yapmayı, onu çevreleyen diğer sistemlerde değişiklikler yapmayı içerir. **Genelci uygulamacı**, değişime yönelmek için **çok düzeyli değerlendirmeler** ve **çok yöntemli müdahaleler** gerçekleştirir. Üçüncü olarak, benzer sosyal hizmet sürecini kullanarak **bireyden topluma kadar her düzeyde müracaatçı sistemleri ile çalışır**. Tüm müracaatçı sistemleri ile sosyal hizmet müdahalesi, bir diyalog biçimi ile bilginin karşılıklı değişimini, değişim için gerekli kaynakların keşfi sürecini ve çalışmanın amacını gerçekleştirmek için gelişme aşamasını gerektirir. Dördüncü olarak, **genelci uygulamacı, araştırma yapmak ve adil sosyal politikalara yönelmek** sorumluluğundadır (Miley, O'Melia ve Dubois, 1996).

Genelci sosyal hizmet, sosyal hizmetin **temel amaçlarını** karşılamak amacıyla hizmet eden bütünleştirilmiş ve çok düzeyli bir yaklaşım sağlar. Genelci uygulamacı, müracaatçı sistemlerinin işlevselliğini artıracak değişiklikleri yaratmak için gerekli olan **bireysel ve toplumsal** faktörler arasındaki etkileşimin bilincindedir. Bu nedenle de, bu etkileşimi temsil eden toplumlar, topluluklar, karmaşık örgütler, formal gruplar, aileler, bireylerle çalışmaya yönelir. Bu şekilde, genelci uygulamacı her düzeydeki tüm müracaatçı sistemleri ile doğrudan çalışır, müracaatçıları uygun kaynaklar ile ilişkilendirir, kaynak sistemlerinin etkili yanıtlar verebilmesi için örgütlere müdahale eder, kaynakların adaletli dağılımını sağlayacak adil politikaları savunur ve sosyal hizmet uygulamasının tüm boyutlarını araştırır.

Kirst- Ashman ve Hull (1997) genelci uygulamayı, eklektik bilgi temelinin kullanımı, profesyonel değerler ve her genişlikteki hedef sisteme yönelik geniş becerilerin dört temel süreç içeriğinde değişim için kullanımı olarak tanımlamaktadır. Bu dört temel süreçten birincisi, genelci uygulamanın **süpervizyon** altında örgütsel yapı içinde etkili olarak çalışma yapmayı gerektirmesidir. İkinci olarak, genelci uygulama, **geniş mesleki rolleri** üzerine almayı gerektirir. Üçüncü olarak, genelci uygulama, planlı değişim sürecine **eleştirel düşünme becerilerinin** uygulanmasını gerektirir. Dördüncü olarak ise, genelci uygulama, müracaatçının **güçlendirilmesine** vurgu yapmaktadır.

Wolk ve Wertheimer (1999), genelde sosyal hizmet uygulamasının problemleri holistik olarak gördüğünü belirtmekte ve planlı değişme stratejilerinin müracaatçı problemlerinde **suçu** olan tüm sistemlere yönelmesi gerektiğini belirtmektedir. Bu anlamda, genelde uygulama mikrodan makroya geniş bir beceri repertuarı ile planlı değişme sürecine ön ayak olmaktadır. Genelde uygulama, tüm müracaatçı sistemleri ile çalışmayı içerir. Müracaatçı, birey, aile, küçük grup, örgüt ve/veya topluluk (community) olabilir. Bu yaklaşım müracaatçıyı kendi ekosistemi (durum içinde birey) içinde görür (Cox, 2001).

Genelde sosyal hizmet, kavramsal çatı arayışında olan bir uygulama perspektifi olarak ele alınmaktadır (Schatz, Jenkins ve Sheafor, 1990: 217). Genelde sosyal hizmet uzmanı, ne yapacağına karar verme konusunda yetenekli bir profesyonel olarak düşünülebilir. Böyle bir uygulamacı, tercih edilen herhangi bir ilişki sistemi ya da yöntemsel bağılıklar ile vizyonunu sınırlamadan **birey-durum etkileşiminin tümü** üzerinde odaklaşmalıdır. Yapılması gerekene karar verme sürecinde, uygulamacı, birey, durum ve her ikisinin etkileşimine ilişkin değişkenleri incelemekte özgürdür. Yapılması gerekene ilişkin olarak pratik ve üzerinde çalışılabilir bir noktaya ulaşabilmek açısından, uygulayıcının veri toplama ve değerlendirme yetenekleri son derece önemlidir.

Görüldüğü gibi, uygulamanın genelde modelinin iki temel özelliği ön plana çıkmaktadır. Birincisi, genelde sosyal hizmet uygulama modeli, **yöntemlerden ziyade problem çözme odaklıdır** (Sheafor ve Landon, 1987). Bilindiği gibi, problem çözme süreci, problemin tanımlanması, taahhüt, değerlendirme, kontrat, müdahale, sonlandırma ve değerlendirme aşamalarını içerir (Mumm, Olsen ve Allen, 1998: 385). İkincisi ise, genelde sosyal hizmet uygulama modeli, **problem çözme süreci boyunca uygulamaya holistik bir odak vererek**, değerlendirmede **çevresi içerisinde birey** yaklaşımını kullanır. Genelde uygulama perspektifi sadece bireysel ve çevresel faktörleri içeren **bireysel sosyal işlevsellik** üzerinde durmaz, **ayrıca birey ve çevresi arasındaki etkileşimler, değişimler** üzerinde de durur (Gibbs, Locke ve Lohmann, 1990: 234). Bir başka deyişle, **genelde yaklaşım hem bireysel problemler hem de bireysel problemlere katkıda bulunan sosyal problemler** ile ilgilidir (Mumm, Olsen ve Allen, 1998).

Genelde yaklaşımın temel özellikleri görüldüğü üzere birey-durum etkileşiminin doğasına ilişkin bakışı, yöntemlerden ziyade holistik değerlendirmelere verdiği önem, bireyin sosyal işlevselliğinde sosyal koşulların değerine verilen önem başlıkları altında toplanabilir.

Yukarıda genelde sosyal hizmetin temel özellikleri olarak ele alınan tüm bu özellikler, aynı zamanda başlangıcından bu yana sosyal hizmetin özellikleri olarak da ele alınmaktadır. Eğer bir uygulama modeli olarak genelde sosyal hizmetin temel özellikleri sosyal hizmet ile

büyük ölçüde benzerlik gösteriyor ise neden genelci sosyal hizmet uygulama modeline geçilmiştir? Bu soruyu yukarıda temel özellikleri irdelenen genelci sosyal hizmet açısından ele almak yararlı olacaktır.

NEDEN GENELCİ SOSYAL HİZMET: GENELCİ SOSYAL HİZMETİN DOĞUŞUNA İLİŞKİN BİR DEĞERLENDİRME

Sosyal hizmet, tasarımı itibari ile birey ve toplumun sorun ve ihtiyaçları ile ilgilenen bir meslek ve disiplindir. Diğer yardım veren meslekler arasında sosyal hizmet, literatürde **indirgenmemiş (non-reductionist)** bir meslek olması ile ön plana çıkmaktadır. İndirgenmemiş olmak, sosyal hizmetin tasarımında yatan son derece temel bir özelliktir. Çünkü sosyal hizmet, mesleki etkinlik alanını, bireyin sosyal işlevselliği ve çevresi ile etkileşimi temelinde kurmaktadır. Esasen, bu etkinlik alanı, sosyal hizmeti, hem bireysel sorunlar hem bu sorunlara katkı veren toplumsal konular hem de birey ve toplum arasındaki karşılıklı etkileşime yönelmektedir. Woody Allen'ın sosyal hizmet derslerinde öğretilenlere ilişkin değerlendirmesinin temellerini de indirgenmemiş olmakta görmek mümkündür.

Esasen, tasarımının açılımı bu kadar geniş olan bir diğer meslek yoktur. Nitekim, sosyal hizmet doğuşu itibari ile diğer mesleklerin de işlevsellik gösterdiği bir alana, onlardan farklı bir nosyon ile doğmuştur. Temelde tüm meslekler insanın sosyal refahı ve işlevselliği ile bir biçimde ilişkilidir. Fakat sosyal hizmet, mesleki ilgi olarak, hem birey hem toplum hem de birey toplum arası etkileşimle ilişkili alanlardaki sorun ve ihtiyaçlar ile ilgilidir. Sosyal hizmetin yardım veren meslekler arasındaki özgünlüğünün temel nedeni budur. Bu anlamda sosyal hizmet, hem **bireylerin tedavisi** hem de **sosyal reform** odağına aynı anda yönelmektedir. Böylesi yüklü bir misyon tasarımının sosyal hizmet için son derece yüklü bir tasarım olduğu düşünülebilir. Bu değerlendirmede, bir ölçüde haklılık payı da vardır. Bu yüklü misyon tasarımı **indirgenmemiş** olmanın da gereğidir.

Misyonu bu kadar geniş olan sosyal hizmet bu kadar yüklü amaçları nasıl yerine getirecektir? Misyonunu yerine getirme çabasında, tarihi gelişim aşamalarında ne gibi koşullar/engeller onu etkilemiş ve özünden saptırmıştır? Bu etkilerin yönü ne olmuştur? İşte bu soruların yanıtları “neden genelci sosyal hizmet” sorusunun da cevabını oluşturmaktadır.

Öncelikle sosyal hizmet liberal demokrasilerde ortaya çıkan bir meslek ve disiplin olarak doğduğu sistemin temel özelliklerinden önemli ölçüde etkilenmiştir. Liberal demokrasilerin temel özelliği olan “**özgürlük**” değeri tek başına insanların mutluluğunu sağlayamamıştır. Çünkü, sistemde katı bireycilik nosyonu içinde “özgürlük” değeri, toplumda bireyler ve gruplar arasında kaynakların dağılımında önemli eşitsizliklere yol açmıştır. Bu

noktada, sisteme “**sosyal adalet**” değerinin katılımı zorunlu hale gelmiştir. İşte liberal sistemin bu özelliği sosyal hizmeti bir meslek ve disiplin olarak doğuran nedenlerden en önemlisidir. Çünkü, sosyal refah parametreleri içerisinde gelişmiş bir meslek olarak sosyal hizmet, amaçlarını, Rawls’un teorisi ile de uyumlu olarak, değer terimleri ile tanımlamıştır. Sosyal hizmetin bu iki temel değeri, “**sosyal adalet**” (**social justice**) ve “**kendi kaderini tayin hakkı**” (**self-determination**)’dır. Nitekim sosyal hizmetin rol ve müdahalelerine ilişkin yapılan çalışmalar iki sınıflandırmayı ortaya çıkarmıştır :

1) Sağlık bakımı, beslenme, barınma, gelir, eğitim ve çalışma gibi temel sosyal yararların yoksun gruplara ulaşmasını sağlamada birincil rol alma,

2) İnsan onuru inancına dayalı olarak müracaatçının self-determinasyon hakkına bağlılık.

Görüldüğü gibi, sosyal hizmetin temel paradigmalarından biri de “**self-determinasyon ve sosyal adalet**”’in nasıl bütünleştirileceğine ilişkindir. Esasen, kendi kaderini belirleme hakkının (self- determinasyon) sosyal hizmet uygulamasında temel bir değer olarak kabulü, mesleği, felsefi düzeyde özgürlük kavramına götürür. Bununla beraber, özgürlük ya da tek başına self-determinasyon, tek tek bireylerin ya da toplumun sosyal işlevselliklerini ve birbirleri ile etkileşimlerini zenginleştirmek açısından yeterli değildir. Birey ve toplumların özgür iradeleri ve demokratik süreç yolu ile gelişecekleri temel bir sayılı olarak kabul edilmektedir. Yine, gerçek anlamda, self-determinasyon Rawls’un da belirttiği gibi sadece ve sadece temel sosyal yararları ulaşabilmek açısından eşit fırsat koşulunun olduğu ortamlarda gerçekleştirilebilir. Bu ise, bizi, sosyal hizmetin eşsizliğini tanımlayan ikinci temel ögeye götürmektedir: **sosyal adalet**. Sosyal hizmetin terimleri ile self-determinasyon ve sosyal adalet, Rawls’un terimleri ile özgürlük ve eşitlik nasıl bütünleştirilecektir? Yine, bu iki ilkeyi bütünleştirebilmek açısından bir zorluğun olmadığı, self-determinasyon ve sosyal adaletin birbirini desteklediği çok rahatlıkla düşünülebilir. Ancak, mesleki uygulama düzeyinde, sosyal adalete yönelmeden self-determinasyona yönelme ya da self-determinasyona yönelmeden sosyal adalete yönelme mesleki uygulamanın kısırlaşması ve hatta yapılan mesleki faaliyetin sosyal hizmete aşına ancak kesinlikle sosyal hizmet sayılamayacak bir faaliyet olmasına yol açabilecektir. Nitekim, literatürde pek çok yazar, sosyal hizmet mesleğinin, sosyal adalete, self-determinasyona göre daha az yöneldiğini ve böylelikle mesleğin temel misyonundan zaman zaman uzaklaşabildiğini vurgulamaktadır (Şahin, 1999; Humpreys ve Lake, 1993; Figueira,1993: 178; Specht, 1990; Meenaghan ve Gruber, 1986; Schorr, 1985; Jannson, 1990; Dolgoff, 1981: 284-285) .

Sosyal hizmet, tarihi gelişimi içerisinde niçin kendini tanımlayan en temel değerlerden olan “sosyal adalete” daha az yönelmiştir? Bu sorunun yanıtını sosyal hizmete uygulama yetkisi tanıyan toplum ile ilişkisi temelinde aramak gereklidir. Temel bir nokta olarak, toplum, sosyal hizmete, kendisini oluşturan tüm öğeleri (birey, grup, topluluk) değiştirme hakkı vermektedir. Sosyal hizmet ile toplum arasındaki bu ilişki, bir **patron-çalışan** ilişkisine de benzetilebilir. Özde, sosyal hizmete uygulama hakkı tanıyan toplum, kendine göre daha az güçlü olan ve uygulama yetkisi tanıdığı bir varlıktan (meslekten) kendini değiştirmesini beklemektedir. Bu yetki yasal olarak tanınmış bir yetki olmakla birlikte, kullanımı toplum ve onun uzantısı olan devlet tarafından kısıtlanabilecek hatta kullanımına zaman zaman izin verilmeyebilecek türde bir yetkidir. Çünkü her sistem gibi toplum da, değişimden ziyade varolanı koruma eğilimindedir. Oysa sosyal hizmet, tasarımı itibari ile, açık bir biçimde, statükoya karşıdır ve statükoyu müracaatçı kitlesi olarak tanımladığı müracaatçı sistemlerinin lehine değiştirmek ile yükümlüdür. Bu anlamda her sosyal hizmet faaliyeti hem insanları sosyal işlevselliklerini kısıtlayan sistemlere yönelik olarak bilinçlendirmekte hem de sosyal refaha yönelik olarak kaynakların dağılımını yoksun grupların lehine değiştirmeye çalışmaktadır. İşte sosyal hizmetin bu temel özellikleri, onu, değişmek istemeyen toplum, toplum yapıları, toplumsal değerler ile karşı karşıya getirmektedir.

Sosyal yapılandırmacı bakış açısından, böylesi bir durumda toplum, kanımca, sosyal hizmeti sosyal adalet misyonundan dolayı ile sosyal reform odağından uzaklaştırmaya çalışabilir ya da sosyal hizmet teorisyenleri ve uygulamacıları toplumun bir parçası olmaları nedeni ile durumun zorluğunu kavrayıp toplumu değiştirme misyonlarından, bilinçli ya da bilinçsiz olarak, uzak kalmış olabilirler.

Böyle bir saptamanın somut delillerini sosyal hizmetin tarihi gelişiminde kullandığı teorik yaklaşımlar içinde de görmek mümkündür. Bu yaklaşımlar, teorik sayılıları ve uygulama teknikleri bakımından birbirlerinden önemli ölçüde farklılaşsalar da hepsi **problemler, patolojiler, yetersizlikler** üzerinde odaklaşmaktadır (Early ve Glenmayer, 2000:121). Bu yaklaşımlara örnek olarak, teşhisçi sosyal hizmet (diagnostic social work), psikososyal yaklaşım, problem çözme yaklaşımı, aile terapisi yaklaşımı verilebilir. Tüm bu yaklaşımlarda, her ne kadar odaklarında önemli farklılıklar olsa da, temelde, bireyin içinde bulunduğu durumun oluşmasında temel noktada olduğu ve değişimin birey temelli ele alınması özelliği göze çarpmaktadır. Esasen bu ele alışıta, sosyal işlevselliği kesintiye uğratan durumun **suçlusu**, adeta, bizzatıhi bireyin kendisi olarak görülmektedir. Kullanılan teorik yaklaşımın gereği olarak değişme çabalarının hedefi olarak **birey** ön plana çıkmaktadır. Oysa, sosyal hizmet insan problem ve ihtiyaçlarının oluşumunda, sosyal işlevselliğin kesintiye

uğramasında **sosyal çevrenin** önemine büyük değer vermektedir. Böylelikle, ilgilenilen konuya yönelik müdahaleye temel oluşturan **değerlendirmeler ve müdahaleler bireysel düzey ile kısıtlı kalmakta**, sorun ve ihtiyaçların oluşumuna katkı veren sistemlere sosyal hizmet eğilmemekte/eğilememektedir. Müracaatçıların sorunlarının tanımlanmasında kullanılan **teorik çerçeveler, sorunlara bireysel patolojiler, eksiklikler** çerçevesinde yaklaşma eğiliminde olduğu takdirde tasarlanan profesyonel çözüm yolları da **temelde birey odaklı olacaktır**. Esasen, bu nokta, tasarımı itibari ile indirgenmemiş bir mesleğin, kullandığı uygulama yaklaşımı yolu ile misyonundan uzaklaşması/uzaklaştırılması olarak ele alınabilir. Nitekim sosyal hizmetin, teşhisçi modeli, mesleğin ilk gelişim dönemlerinde psikiyatristi örnek almanın sonucu olarak tıp alanından alınmıştır. Başka bir meslek için onun özelliklerine uygun tasarlanmış bir modeli bünyesine katan sosyal hizmet, temel özelliklerini bu model içinden yaşama geçirmek bakımından sıkıntılar yaşamıştır. Esasında bu konu, uygulama modellerini kendi alanından ürettiği bilgilerden oluşturamayan/oluşturamayan diğer meslekler için de geçerli olup sosyal hizmet bilgisinin niteliğine uzanan geniş bir tartışmaya da davet etmektedir. Teşhisçi yaklaşımlar ile sosyal hizmet, diğer yardım veren meslekler arasındaki özgün konumundan da uzaklaşmaktadır.

Sosyal adalet kavramına büyük önem veren sosyal hizmetin etkili bir biçimde çalışması, özde, tüm toplumun yararınadır. Bununla birlikte, statükonun devamında büyük fayda gören birey ve grupların, bilinçli ya da bilinçsiz olarak, **sosyal adalet temelli mesleki çalışmalara** kısıtlama getirmeye, engellemeye çalışmaları kendileri açısından son derece normaldir. Zaten sosyal hizmet, tam bu noktada ve tam da bu nedenle vardır. Bu çerçeve içerisinde, herhangi bir alanda ya da yöntemde uzmanlaşmaya dayalı sosyal hizmet eğitim modelleri de sosyal adalet temelli sosyal hizmet uygulamalarına zarar verebilecek bir niteliğe büründürülebilir. Çünkü, insan yaşamı bir bütündür ve sosyal hizmet bu bütüne tam anlamı ile bir bütün olarak bakar. Oysa, sosyal hizmet bütününe, belirli alanlarda yerine getirilmesi gereken rol uzmanlaşmaları ya da soruna uygun yöntemde uzmanlaşma yolu ile bakma, her zaman, müracaatçı sistemine holistik bir yaklaşım ile yaklaşmama tehlikesine açıktır. Daha açık bir deyişle, **sosyal hizmet, tüm sosyal hizmet alanları ve sosyal hizmet yöntem ve tekniklerinin toplamından daha büyük bir bütündür**. Bu anlamda, mikro, mezzo ve makro sosyal hizmet uygulamaları ayrımı yapay bir ayırımdır. Bu uygulama biçimlerinin her biri hem kendi için hem de kendisi dışında olanlar için vardır ve her birinin birbirine katkısı oranında sosyal hizmet yaşama geçirilebilir. Yöntemleri birbirinden bağımsız olarak ele almak, sosyal hizmeti sosyal hizmet olmaktan çıkarabilir.

Böylesi bir noktada alan ya da yöntem bazında sosyal hizmete ayrı bölümler olarak bakıp uzmanlaşma çabaları sosyal hizmeti değişme ajanı fonksiyonundan uzaklaştırıp **varolan sistemin ortaya çıkardığı sorunları tedavi eden fakat önleyiciliğe yöneltmeyen bir biçime** (residual social work) sürükleyebilir. Böylelikle sosyal hizmet değişme ajanlığı ve statükoyu değiştirme fonksiyonundan uzaklaşabilir/uzaklaştırılabilir. Bu, bir anlamda, **birey ve toplumu değiştirme misyonuna soyunmuş bir mesleğin** birey ve toplumu değiştirmekten uzaklaştırılıp, **statükonun koruyucusu bir meslek haline** dönüştürülmesi sürecidir. Alan ya da yöntem odaklı uzmanlaşma, sosyal hizmet bütünü ile ilişki çok iyi kurulmadığı takdirde bu tehlikeye açıktır.

SONUÇ

Tüm bu açıklamalar açık ve kesin bir biçimde bir şeyi göstermektedir: sosyal hizmet, odağından **sapmaya/ saptırılmaya** son derece açıktır. Misyonu bakımından son derece yüklü ve büyük amaçları olan bir mesleğin misyonundan, bilinçli ya da bilinçsiz, saptırılma çabalarını da doğal karşılamak gerekir.

Statükodan yana olan toplumsal güçler her zaman sosyal hizmeti, “sosyal reform” dolayısıyla sosyal adalet kavramından uzaklaştırmaya çalışacaktır. Bu çerçevede içinde, özellikle de teşhisçi uygulama modellerinin katkısı ile müracaatçı sistemlerinin sorunlarının temel kaynağı yine kendileri olarak görülebilecek ve bu bakışa katkı veren bilimsel bilgiler de, bilinçli ya da bilinçsiz olarak, üretilebilecek/ürettirebilecektir.

Kanımcı, sosyal hizmet uygulamasının genelci modeli, özünden saptırılma durumunda kalan bir mesleğin bu duruma yanıtıdır. Nitekim, genelci sosyal hizmetteki teşhisçi modele karşı çıkış, hem birey hem toplum odağı, çok düzey ve yöntemli müdahaleler, sosyal adalete verilen önem ve çevresi içinde birey ele alışı, **sosyal hizmetin özünün uygulamaya aktarılması** olarak değerlendirilebilir.

Bu noktada, kanımcı, bir şeyi karıştırmamak gerekir. Genelci sosyal hizmetin temel özelliklerinin kökeni, sosyal hizmettir. Bu anlamda, bir uygulama modeli olarak bugün düşünemediğimiz değişkenleri de kapsayan, genelci sosyal hizmetin dışında bir uygulama modeli tarihi gelişim içinde rahatlıkla üretilebilir.

Çağımızın modern **güçlendirme temelli yaklaşımına dayalı sosyal hizmet**, potansiyellerine inandığı müracaatçıları gibi **kendisini de güçlendirmenin yolunu**, adeta, **genelci sosyal hizmette** bulmuştur. Bununla birlikte, genelci sosyal hizmet, sosyal hizmette zorluk olarak görülen her şeyin çözüm yolu olan bir anahtar değildir. Olsa olsa, sosyal hizmete ilişkin temel kavrayışımızı bir miktar daha kuvvetlendiren kavramsal bir çatıdır. Sosyal hizmetin yaşam içinde varolan uygulama zorlukları, yine olduğu gibi devam

etmektedir ve devam edecektir. Bununla birlikte genelde sosyal hizmet, sosyal hizmet öğrencileri, uygulamacıları ve teorisyenlerine gerek toplum gerekse kendilerinden kaynaklanan sınırlılıklarını, zorluklarını açıkça göstermektedir. Genelci sosyal hizmeti, açık bir biçimde kavrayıp, sosyal hizmetin saptırılmasına karşı durmamak, **teorik düzeyde**, mümkün değildir.

İşte, belki de tam bu noktanın gereği olarak hayatiyet kazanan ve “meydan okuyan” (challenging) bir meslek ve disiplin olarak sosyal hizmet kendini kavramsal ve uygulama düzeyinde güçlendirmenin yolunu genelde uygulama modelinde bulmuştur. Bu anlamda genelde sosyal hizmet, sosyal hizmetin bizzat kendisidir.

Bu noktada, H.Ü. Sosyal Hizmetler Yüksekokulunun önceki müfredat programının alanda ya da yöntemde uzmanlaşmaya dayanan bir model olduğunu söylemek mümkün değildir. Yine önceki müfredat programımız sosyal hizmetin temel öğelerini dolayısıyla genelde yaklaşımın temellerini içermektedir. Bu anlamda genelde eğitim modelinden önce okulumuzdan mezun olmuş sosyal hizmet uzmanları genelde yaklaşımı kavramak bakımından son derece önemli bir birikime de sahiptir.

Not: Bu makale, Sosyal Hizmet Sempozyumu 2002, "Sosyal Hizmet Eğitiminde Yeni Yaklaşımlar (18-19 Ekim 2002, Ankara) isimli kitapta yayınlanmıştır.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

1. Bartlett, H. M.(1970) **The Common Base of Social Work Practice**, New York: National Association of Social Workers.
2. Connaway, R.S., Gentry M. E.(1988) **Social Work Practice**, Englewood Cliffs, NJ: Prentice- Hall.
3. Cox, L.A. (2001) “BSW Students Favor Strengths/Empowerment-Based Generalist Practice” **Families in Society: The Journal of Contemporary Human Services**, 82 (3).
4. Dolgoff, R. L.(1981) “Clinicians as Policymakers”, **Social Casework: The Journal of Contemporary Social Work**, 62 (5), 284 - 292.
5. Early, T J. ve GlenMaye L. F. (2000) “Valuing Families: Social Work Practice with Families from a Strengths Perspective”, **Social Work**, 45,(2),118-129.
6. Figueira, Mc Donough , J. (1993) “Policy Practice: The Neglected Side of Social Work Interventions”, **Social Work**, 38 (2),179-188.

7. Gibbs, P., Locke, B., Lohmann R. (1990) "Paradigm for the Generalist-Advanced Generalist Continuum", **Journal of Social Work Education**, 26 (3), 232-243.
8. Hartman, A. (1983) "Concentrations , specializations and curriculum design in MSW and BSW programs", **Journal of Education for Social Work**, 19 (2), 16-25.
9. Humpreys, N.A., Lake D. S. (1993) "Integrating Policy and Practice:The Contribution of Clinical Social Work", **Smith College Studies in Social Work**, 63 (2), 177-185.
10. Jansson, B. S.(1990) **Social Welfare Policy:From Theory to Practice**, Wadsworth Publishing Company, Belmont, California.
11. Johnson, H, A., Kuder, L. C., Wellons K. (1992) "Specialization Within a Generalist Social Work Curriculum" **Journal of Gerontological Social Work**, 18 (¾), 85-98.
- 12.Kirst-Ashman, K., Hull, G. (1997). **Generalist Practice with Organizations and Communities**, Chicago: Nelson-Hall.
13. Kut, S. (1988) **Sosyal Hizmet Mesleği, Nitelikleri, Temel, Unsurları, Müdahale Yöntemleri**. Ankara.
14. Leighninger, L.(1980) "The generalist- specialist debate in social work", **Social Service Review**, 54 (1),1-12.
15. Macht, M W., Quam, J, K. (1986), **Social Work An Introduction**, Charles E. Merrill Publishing Company A Bell&Howell Company.
16. Meenaghan, M. T., M. Gruber (1986) "Social Policy and Clinical Social Work Education: Clinicians as Social Policy Practitioners", **Journal of Social Work Education**,2, 38-45.
17. Miley, K.K., Q' Melia M., DuBois B. (1996) **Generalist Social Work Practice: An Empowering Approach**, Allyn and Bacon.
18. Mumm, A M., Olsen, L. J., Allen D.(1998) "Families Affected by Substance Abuse: Implications for Generalist Social Work Practice", **Families in Society**, 79 (4), 384-394.
19. Pincus, A.,& Minahan, A. (1973) **Social Work Practice: Model and Method**. Itasca, IL: F.E. Peacock.
- 20.Schatz, M S., Jenkins L., Sherafor B.(1990) "Milford Redefined: A Model of Initial and Advanced Generalist Social Work", **Journal of Social Work Education**,26 (3),217-231.

21. Schorr, A. (1984) "Professional Practice as Policy", **Social Service Review**, 59 (2), 178-196.
22. Sheafor, W. B., Landon, P. S. (1987) "Generalist Perspective", **Encyclopedia of Social Work** (Eds. A. Minahan), 18th ed., Silver Spring, MD: National Associations of Social Workers, 660-669.
23. Specht, H. (1990) "Social Work and Popular Psychotherapies", **Social Service Review**, 59, 345-357.
24. Şahin, Fatih (1999) "Sosyal Hizmetin Doğası ve Paradigmaları", Prof.Dr. Sema Kut'a Armağan: Yaşam Boyu Sosyal Hizmet(Ed. N.G. Koşar), H.Ü. Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Yayın No:4, Aydınlar Matbaası.
25. Wolk, J. L., Wertheimer, M. R. (1999) "Generalist Practice vs. Case Management: An Accreditation Contradiction", **Journal of Social Work Education**,35 (1).